

Валерий
ЯКИМОВ

ШАГАТ

Кок кыдежан,
латкандаш сүрөтөн
драма

Поэт, прозаик, драматург Валерий Александрович Якимов Волжский районусо Карай ялеш 1955 ий 9 январьыште шочын. 1972 ийыште, Отымбал кыдалаш школым тунем пытарымек, Марий кугыжаныш университетини шинчымашым нёлташ пура.

Сылнымут деке школышто тунеммыж годьмак шўмагын. А университетыште тунеммыж годым В. Колумб, М. Казаков, Г. Матюковский да молотмастар-влак дене вашилиймаш, шинчаваши ужын кутырымаш тўнгалше авторын ушешыже келге кышам коден.

1981 ийыште Валерий Якимовын "Волгенче парча" сбрникеш икмыняр почеламут пидышыже сазыкталтеш. Вара, 1987 ийыште, "Пагыт вўришер" почеламут, 1993 ийыште "Титак" ойлымаш да повесть ойного лектыт.

1991 ийыште "Кинда-Кунда" вуймут дене кум йоча пьеса Тўвыра министрство гоч печатлалтеш. А 1995 ийыште Марий Сазырык Театр "Шагат" пьесыжым калык ончыко луктеш.

Кызыт Валерий Якимов Звенигово олаште ила да "Марий Эл" газетын ссбкоржылан ышта.

МОДШО - ВЛАК:

Ониса
Васли
Волой
Микале
Поливанов
Ана
Илук
Сергей Иванович
Настук
Мичи
Эчу
Кок милиционер

Действий кызытсе жапыште кая.

ИКЫМШЕ КЫДЕЖ

Ялысе пўрт кўргў. Омса деч шолаште конга, конга воктене пу кровать шога. Омса ваштареш кок окна, коклаштышт пырдыж шагат кеча, ок кошт. Пурлаште юмылук, йымалныже ўстел, пўкен-влак койыт. Ваштарешыже тенгыл. Кўвар ўмбалне шке куымо вынер корно кия.

Икымше сүрөт

Кас. Окнаштат пычкемыш. Тувраш гыч кечыше ик лампычке чыли йўла, пёрт көргым пыкше волгалтара.

Омса почылтеш. Пёртыш О н и с а пура. Тудо мыжерым чиялын, вуйыштыжо ужар шовыч. Ведрам кучен, сугырген ошкылеш. Кухныш пура, ведрам тушан коден, мөнгөш лектеш. Мыжержым кудагеш да омса кўдылсө ишкыш сакалта. Вара тентгылыш миен шинчеш, резинке кемжым кудагеш, йолышкыжо куштылго тапычкым чыкалта. Келгын шўлалта, йыр түслен ончыштеш да, вуйым рўзалтен, угыч кухныш пура, тушеч куо выныкым луктеш, кўварым ўшташ тўналеш.

Тыгодым эркын сем шокта, почсламут йонгалтеш:

Кушанапте, пурыде, ом эрте тиде пёртым.

Озаже — шоғто, чал ўпан ўдырамаш —

Ила шкё сурт коклаштыже, тошкештын, пёрдын...

Да мом ыштет, тугае тудын пўрымаш.

Марда капшат лишеме млаңде деке утыр,

Шинча гына коклан волгалт кая.

Корен мыярс ий чүрийжым келге куптыр...

Виентак пуйто пеле ўмырым шуя.

Палем, висаш ок лий нимо ден тудын корным.

Аклаш нашажым мутемжат ой, пеш шагал.

Палем, нина шўм-чонжым кўэмалтше орлык:

Сурт көргыштө эн лишыл кодын лач шагат.

О н и с а (*кўварым ўитишылак*). Эк-ке-ке... Тўрлө шўкшө кушеч погына гын? Келын коштыжат уке вет, калтак. Так шкетынак тыш-туш пернылам, а ончо-ян, кыша соромио кодеш... Кас гынат, айда ўштылшаш оғыла. Лавыран кўвар денс малаш вочман оғыл. Трук эрдене толын пурат, а мый помыжалтын ом шукто лишс. Вара мом нуно мыйын нерген шоналтат? Ай, маныт, лывык куба лийышат. Микалем ончылно намысыш пураш ыңже логал. Волой ден Илукат оғыт мокталте шол. (*Ўитын пытара да угыч йыр ончыштеш.*) Чыла погыным, витте. (*Чуланьшыкыла ўитын наггая, савырнен, адакат кўварым тўсла.*) Ындыже сайынак коеш. (*Куштырам чулан көргыш чумырен наггая, вара угыч пёрт көргыш лектеш.*) Э, кеч-момат йытыраенак шоғет гын веле, шинчам куандара. Шинчамже ынде пытен. начарын ужам, начарын... У түс нурымым чонем денак гына шижам, чонем денак веле. (*Шагатым ончалеш.*) Кечыгут мом ыштылам, омат шарне. Содык, ноялге вет. Каналтымыла чайым подылшаш моли? (*Чулан гыч чайникым конда, ўстембак ныл чайгоркам шындылеш, темкала. Теркесе мелнам осылен опта.*) Теат, шўмбелем-шамыч, пеленем шичса. Ала темше коштыда, ала шужен орланада, мый нимом ым пале. Мо ўстембалце уло, пурлалза. (*Шоналта да юмылук вельши савырна.*) Э, кугу Юмо, кугу Пўрышбө! Пелашем ден шочшем-влаклан мөнгыш корным ончыктенак шоғо. Нуным мый эре вучем, вучычем арамеш итак кодо. Эр эрдене ма, тўл-дўл кастане ма мый тыйыкам сөрвалем. Омсамат эсогыл йўдлан тўкылымаш уке. (*Омса вельши кидше дене ончыкта.*) Теве, шкат ужат... Микалем, Волой ден Илукем кузе тиде лондем гоч вончен каеныт, тугак нуным мөнгөш савыре. Э, Кугу Юмо... (*Онгом эше ик гана ыресла да, шинчым, кас кочкышлан пичеш.*) Теат, тоштыен-влак, толза пырля, пайрем лўмеш

ямдылыме уло-уке сием авызлен ончыза. Коштмаштыда Микалемат ужында чай: кузе гын тудо? Колымыжлан никузе ўшанен ом керт шол. Илук нергенат кагаз толын ыле, эре шонем: ала йонгылыш лийынт? Э-э, Волой деч веле нимогай увер уке. Ала чонан, ала уке — ом пале. Тоштысыг-шамыч, нуным вашлийын мойн улыда гын, кузе-гынат мылам шижтарыза ыле, а? Вуча, манза, ватет. Тиде Микалылан тыге ойлыза. Вуча, манза, авада. Эргым-шамычлан тыге каласыза. *(Вуйжым кок киди шен рўзалта. Шортнеже, но йўкитат, шинчавўдшат уке.)* Теве ужыда, шинчавўдемаат кошкен пытен: шортнем гынат, шортын ом керт... Айда, Юмо, проститле. Кас пагыт дене тыге кутыркалымемлан ислеш ит иал. *(Чайым йўын пытара, эркын кынешеш, почешыже ўстембалым пога да онжым пачаш-пачаш ырсла.)* Тау, кугу Юмо. Пукшышыч, йўктышыч, шерем темышыч. Кумылемат тыгак айда шукто. *(Чайникым палеш.)* Чайникшым угыч когпаш шындем, ато йўкша. А нинижым *(чайгорка-влакым ласкан тўкала)* тыгак кодем, ала йўмышт шуын колта, толыт да тек подылыт. *(Кухньыш кая, изиш гыч угыч лектеш. Ўстел воктек шуын, шагатым тура ончалеш. Лишкак лиеш, шымаген-йўратен ниялткала. Кораныш, угыч тура онча.)* Ынде малаш возшат жап толын шуын чай. Эрдене эрак кынелман шол. Вольык уло изишак, ато гын, вочмалын каепат колтем ыле. Вольык жал, кодем да кў вара пукша-йўкта?.. Адак ала Волоемат толын лектеш. Эх, эргым... Кушто коштат гын? Мо кайышыч, йўкетымат ыжыч пу. Пеш пўртылаш сўрышыч да, пеш сўрышыч. Пўрен огыл молн? *(Пу кровать дек сонтыртата, чулан онаш нижыктыме выключательым шылток темдалеш — тул йўра. Пычкешышыште кычыр-кочыр шокта, вара тымык лиеш.)*

Кокымшо сўрет

Пўрт кўргў угыч волгалтеш. Пырдыжыште шагат уке. Пу кровать гыч тўрштеп вольыш О н и с а окна деке куржын мя. Тўткын уремыш онча. Вара эркын саварна: инде тиде самырык вате, иктаж кумло вич-кумло шым иняш ўдыраман. Йытыра кап-кылан, мотор сын-тўсан, лывырге койышан. Кок веке кошташ тўналеш, тургыжлана.

О н и с а. Мо алят огыт пўртыл? Погынымашыже мынар шуйнен кертеш? Пеш шуко кутырат, витте. Мылам каяш кўлеш ыле да Микале теве “уна толеш” мане. Кўм кондынеже гын? Бригадир Васлим ойлен да адак район гыч ала-кў луйто лийшаш. Ала-ала, начальник мемнан гай тыглай калык дек пура мо? Начальник начальник декак веле коштеш чай... А мо, меат унам вашлийын она керт мо? *(Совым ваи пералта.)* Мо кўлеш, чыла уло такшым. Киндыже шеме веле гын, мый титакан омыл: колхозын шыдагже госуларствылан кайыш, мыланна уржа ложаш веле кодын. *(Чурк лийын.)* Район гыч толшыжо ала ош калачым гына кочкеш? *(Кидиным лупшалын.)* Ай, йўра айда, шем кинде мўшкырым ок шўтў. Туге вет? *(Семынже муралтен колта.)*

Тыгодым кудывече капка кычырик шокталта. Изиш гыч омса почылтеш, пўртыш М и к а л е, Онисан марийже, пура. Шентелныжак бригадир В а с л и коеш. Ониса марийжым тўткын онча, тудыжо, шыргыжалын, кидысе кылдышым илтал шогалеш.

Микале (чолякын). Ониса, тыште мо, палет?

Ониса (бормалгымыла). Мо, ужын омыл гын, кушеч палем?

Васли (чытамсырын). Ай, Микале, йылмет тугатыл ит шога. Куватым вашкерак куандаре да йбра веле. (Тенгылыш шигын, тамакым пүтыра.)

Ониса. Э, мыйым ынде нимо дене куандараш, Васли. Тендан толмыландак куаненам... А кушто...

Микале (лугыч). Изниш варарак толеш. А кызыт, Ониса, тидым ончал. (Кылдышым ронча.)

Ониса (йоча семын совым ваш пералтен). Ой, шагатыс!

Васли (шуйдаренрак). Шагат, шагат... Пашам сайын ыштымыланда правлень тыланда пуа.

Ониса (йыр ончыштын). Кушан сакалена ынде, ачаже?

Микале. Кушан? (Ончыштен.) А тебе, кок окна коклашке. Пудам веле пералте. Чуланыште ик рўдагыше пуда койо. (Чуланьш пура.)

Васли (пыльгыжалын). Ониса, тыгастым (догаржым тўкалтен ончыкта) ямдыленат чай?

Ониса (койышланалын). Мо, йбршынжак уке огыл.

Васли. Чечас Микалым колтём, тек унам налып толеш.

Ониса (чурк лийын). А тудыжо кушан кодыт?

Васли й (шыриялтен). Хм, тыгай йөлекым (шагатым ончыкта) налшыже те веле улыда шонет мо? Кажныже адак район гыч толшышат тауштынеже. Элыксан вате дене кодо. Хм, шкат палет, Элыксан вате ынде шукертсек пөрьсан пушым ўшышчын огыл...

Ониса (чеверген). Кай, ала-мом ит ойлышт. Мо, район гыч толшыжо тугай огыл чай.

Васли (адакат шыриялтен). Э, Ониса — чевер киса, мом тый палет? Хм...

Чулан гыч Микале лектеш.

Микале (бикелалтын). Ониса, пуда ала-куш лийын. Ужын отыл?

Ониса. Мо, кушко вара лийын?

Микале. Придон дек миен толшаш ыле. Пудалан.

Васли (тамак шыкшым пуалын). Вот-вот, Придон ден Элыксанмыт дек ончал. Начальником ўжшаш... пуримет деч ончыч адак омсам тўкале. Трук эше... лугыч ыштет. Ха-ха...

Ониса. Чыла дек тыге пуреден коштеш гын, йол ўмбалныже шоген кертеш, ужат.

Васли (төршталтен). Кө? Поливанов мо?... У-у, тыгай ўшкыжлан лакан дене опыман. (Шкенжым трук төрлен, ешара.) Э-э, пеш таза марий, маннем ыле. Мемнан гай көтырем огыл.

Микале (тудын шوماкшым шуен). Ўстембалым та-ак перыш, онгажат тодылалте. Па-атыр!

Ониса. Ўстембалым кырымешке лўшкышда огыл дыр?

Васли (коклаш пурен). Ай, Микалым мом колыштат? Тыйын пашат — ўстембалым погаш. А тый, Микале, Придон дек каем маньыч гын, айда, тыште ит шогылт. Ик йол тыште, весе тушто — марш!

М и к а л е (шоягоремым удбыралын). Пуда уке шол, Онисам колтынем ыле.

В а с л и (Микалым вачыж гычак савырен). Онисан паша тугакат шуко. Ошкыл, ошкыл...

М и к а л е лектып кая. Ониса үстембалым сшарен погаш пижеш.

В а с л и (кухньо гыч мбггеи-оньши кыч-куч куржалше удырамышым оичен, вара кепеша тудын корныжым петырен шогалын). Чу, Ониса — чевер киса, пырт каналте. Шогал-я, кутыралтена.

О н и с а (коран каяш тбчен). Ойло-ойло, мый тугакат колам. Шогашыжак ом ярсе-ла.

В а с л и (вешак руалтен). Э-э, мый тылат тугай шомакым каласынем, тугайым... Э-э... (Трук шушшалаш пижеш.)

Тыгодым пбртбичлыно йол йук шокта. Васли Онисам сорор мучьштара, окна воктек миен шогалеш. Пбртгыш рвезе-влак пурат. Тиде В о л о й ден И л у к улыт. Нунылан латныл-латкок ий.

В о л о й (шокшештын). Авай! (Воктекше куржып мия.) Меат погынымашыш миен улына. Окна гыч ончен шогышша.

И л у к (юарлен). Калыкше — уй! Чыла ял орол пбртгыш погынен, шонет.

О н и с а (пуштыланымыжым шылтен). Вара, игем-шамыч, мом тушто ужында?

В о л о й (кугеишен). Ачийлан пблекым пуышт.

И л у к. Але толын шуыш огыл мо?

В а с л и (кокыралтен). Толын, толын.

О н и с а. Придон дек нудалан кайыш.

В о л о й. Шагатым сакалаш мо?

И л у к. Ачийлан шагатым пуэна маньыч, шагатымак пуэныт тугеже.

О н и с а (эргыж-влакым бндалын). Шагатым пуэныт, шагатымак.

В о л о й. А кунан тудым сакалена?

О н и с а. Теве, кок окна коклашке, мане ачада.

И л у к (йывыртен). Шагатше Придонмытып гай шинчыран?

В а с л и (чытамсырланен). Шинчыран, шинчыран. Киржат уло. А ынде, вот мо, рвезе-влак, ачада унам конда. Чур, мешаяш огыл. Уке гын...

О н и с а (огжым ыреслен). Ой, Юмарале, вара тугаяк осал айдеме?

В а с л и (йукым кугемден). Шы! Начальник нерген тыге ит кутыро! (Пушкыдемшыла.) Сай огыл, Ониса...

О н и с а. Йбра, эргым-шамыч, йуд шуын — малаш вочса огыла...

Йоча-влак чуланаш пурен йомыт. Изиш гыч омса почылтеш, район гыч толшо уполномоченный тура. Умбалшыже пиштб гыч ургымо вургем, галифем чиен. Кемже лавыргыше. Эрдыж вохтен кобура кеча. Шкеже моткоч кугу капан, толката, чурийже чеверген — теве-теве вур шыжалт кая. Тиде — П о л и в а н о в.

П о л и в а н о в (кугеиштын). Здрас-с!

О н и с а (тутьиалтын). Д-драс-че.

В а с л и (*суйым савен, пыльгыжын*). Милости просьым, товарищ уполномочен.

О н и с а (*Васлилан, йышт*). Марлаже ок мошто мо? Мыйже нимом ойлен шотым ом му да...

В а с л и (*Онисалан, йышт*). Тылат кутырымо ок кўл. Мый шке... (*Йуқын*.) Милости просьым, ўстел воктек, к столу...

П о л и в а н о в (*шенгек ончалын*). Где там остался хозяин-то?

О н и с а (*тоштын-тошнде*). Казана уке шол. Ушкалымат колхозыш пуымо.

В а с л и (*сырен*). Окмак! Тыйын казат кўлан кўлеш? Озам йодеш. (*Поливановлан*.) А вот он сюда ходит.

Омсаште М и к а л е койылда. Кидыштыже товар. Товарым ужын, Поливанов кенеташте моткоч лўдеш, ўстел йымакак волен кая.

М и к а л е (*нимом тогдайыде*). Придон, керемет, сай пудажым чаманыш, шўйшў лалчыкым веле пуыш. Но нимат огыл, чечас ме тудым пырдыжеш пералтена да тик-так, тик-так веле.

В а с л и (*тарай гай йошкарген, тудын ваишареш куржын миен, Микалын кид гыч товарым шуншын налын, мўйгеш пўртўнчык кудалтен, шыдын*). Ушет касн мо? Ораде! Товар дене пура вет, а! (*Ўстел дек куржын мяя*.) Товариш уполномочен, товариш полномочен...

П о л и в а н о в ы н й ў к ш о. Как это понять, а?! Топором да на меня?

В а с л и (*ўстел йымак лап лийын*). Товариш полномочен, ошибка вышла. Он, это, гвоздем хотел забить...

П о л и в а н о в ы н й ў к ш ő. Гвоздем? Кого — меня?.. Да я его... Да я вас всех... Застрелю, гад! Убью!.. (*Ўстел йымач револьверым луктын, ужде лўя*.)

О н и с а (*чон йўсын*). Микале-е...

Кумшо сўрет

Пўрт кўргў волгалтеш. Ониса (*адакат икымше сўретысак*) свет пантам темдалынат, йыр ончен шога.

О н и с а (*шўлештын*). Микале-е... Кушко йомыч? Мо, тыштак ыльычыс. Волой ден Илукымат ужым вет... (*Тетгылыш миен шинчеш*.) Э-э, адакат омо кончен. Жап мыняр эрта, со але шарнем, пеш сайын шарнем. Тунамсе саде уполномоченымат молден ом керт. Чисте андыктарен пытарыш. Тыйжым, Микале, йўра кеч изиш гына сусыртыш. Васли арален нале шол. Ўмыржылан кеч ик поро пашам ыштыш, тау. Уке гын, Поливановет лўенак кудалта ыле. У, шучко айдеме... Э, Юмо, мо гына лийын огыл? Ош тўняште пеш ятыр илем, пеш шуко ужалтын шол. (*Шагатым онча, кынеш да лишкак мяя*.) Шуко ужалтын, ласкан малаш верештын огыл. Ынде ўмыр мучаште кеч лыпланышаш ыле... (*Пўрт мучко коштеш*.) Ой, уке-е, ала-мом веле ойлыштамыс. Кузе лыпланен кертам? Вет Волой деч але

уверым налын омыл. (*Адак шагат ваитареи шогалеш.*) Тудо але шагат-шым колтышаш. Серышым возен огыл гын, кеч иктаж-көн гоч илымыж але колымыж нерген шижтараш ок лий мо? Айдеме кыша деч посна йомын ок керт. Ушанымылат ок чуч, тыге лийман огыл. Вет мый нуным кумынныш-тымат сайымак колтышым. Волой, тыят тазак ыльыч. У, шучко Поливанов! Кузе тудо тӱрштыльӱ. Юмо ондалаш ок лу, мый тунам Поливановшымат, Васлижымат шке кидем дене пиктен пушташ ямде ыльым...

Нылымше сӱрет

Тул, йӱрен, угыч волгалтме годым (лампе тул) Ониса адакат окнашке ончен шога. Кенета машина йӱк шокта, вара моторым чарат. Кудывече хатка почылт тӱчылтеш. Икмыняр гана тыге лыч-лоч шокта. Изииш лиймеке, пӱртыш П о л и в а н о в пура. Кок веке писын ончыштын, Ониса дек тура лишемеш.

П о л и в а н о в (*шыдын*). Кушто?!

О н и с а (*ӱрын*). Мо?

П о л и в а н о в (*сыренак*). Палыдымыла койын ит шогылт. Эргыч, манам, кушто?

О н и с а. Эргым?.. Кудыжо?

П о л и в а н о в (*кагазым луктын ончалын*). Владимир Тоймаков.

О н и с а (*пенгыдын*). Ушет касн, пӱрӱег кызыт кушто лийын кертеи? Фронтошто. Фронтышто Волоем. Чылан фронтыш касныт. Монденат мо?

П о л и в а н о в (*чытамсырын*). Тый мылам йомакым колтен ит шогылт.

О н и с а. Тиде йомак огыл, тиде — чын. Тыгай неле жапыште пӱрӱег энлан вер эше кушто лийын кертеи? Лач туштук веле...

П о л и в а н о в (*чакналтен*). Ну-ну, агыра вуй. Упет кужу, ушет уке.

О н и с а. Кӱ агыра, эше ончалаш кӱлеш.

П о л и в а н о в (*тӱткын ончалын*). Тый тиде мо нерген кутыркалет? Мыйым игылтнет мо?.. Мый... Мый партийын салтакше улам? Мыйым тышке партий колтен. Мый партийын кӱнтымӱ пашам шуктем!.. Вот тыйын эргыч, Владимир Тоймаков, Шочмо элым фашистлан ужален.

О н и с а (*чытырналтын*). Кай!.. Ала-мом ойлыштаг, йылметлан кошар шыре... (*Вийналтын*.) Уке, тыгай лийын ок керт!

П о л и в а н о в (*кагазым рӱзалтен*). А тидеже мо? Тсве пеш раш возымо. Моло-шамыч наступленийыш каеныт, а тыйын эргычын кышажат йомын. Вес семын каласаш гын, дезертир лийын. Командованийлан тыге шонаш чыла амал уло, маныт.

О н и с а. Ом... Ом ушане...

П о л и в а н о в (*кагазым шылтен*). Ушанет, огыт, пашамат уке. Мыланна кычалаш приказым пуэныт. (*Омсам почын кычкыралеи.*) Петров! Муда мо? Уке? Тугеже пӱртыш пурыза! (*Онисалан.*) А мый вот кугызатым алят шарнем. Умбакем товарым нӱлталын ыле. Бнде шонем, тунам йонълыш лийынам: лӱенак кудалташ кӱлеш ыле. Кугызатнымат, эргыч-шымат... Кызыт тыге кычал кошташ ок логал ыле...

Пёртын кок салтак пура, вигак чуланыш куржыт. Тыштак Васи коеш. Тудо ок-
шакла, кидыптыже пондо.

В а с л и (*вуйым рүзен*). Ай-яй-яй, кузе тыге лийып? Ай-яй-яй...

П о л и в а н о в (*чулан гыч мӱнгеш лекше салтак-влаклан*).
Перевернуть весь дом!

О н и с а (*Васлийлан*). Тый вот, бригадир, мӱнтеш пӱртылынат. А
мыйын Микалем Моско воктене пытыш. Илукемат фронтышто. А теве тиде
(*Поливанов век ончыкта*) “Волоет — дезертир” манеш. Йонгылыш ойла
вет, Васи? Умылтаре тудлан, а... Шоак тиде!

В а с л и (*келгыш шӱлалтен*). Мыят неш ынем ушане да кагаз теве
ушаныкта. Печатышштат уло. Шкак ужынам.

О н и с а (*воктечыш кораныш*). Мыят печатышым ужым, но садак ом
ушане.

П о л и в а н о в (*чулан вец*). Тоймакова Анисия, тый шып шинче.
Понетей дене кутыраш ок лий.

Салтак-влак кычал савырнат.

И к с а л т а к. Конгамбалнат, кровать йымалнат... нигушто уке.

В е с с а л т а к (*шоикалышыш*). Тыге... Тутеже тышке эше толын
нуын огыл. (*Васлилан*) Тый бригадир семын калыкым шижтаре, тек
гӱткырак лийыт. А тый, Ониса, шочшет дене кызытак чеверласен кертат:
тушманлан ужалалтыше эргыч трибунал деч ок утло!

О н и с а (*тура*). Тушманлан ужалалтмыжым ужынат мо? Ала пырля
лийынат?

П о л и в а н о в. Шып! Ораде карта... Приказы не обсуждать!.. Хм,
такшым, такшым (*брышыжым ниялта*) ала шонго отыл...

В а с л и (*семынже*). Ониса — чевер киса... (*Поливановлан*) Начальник
йолташ, ала (*логар папгажым шолт тӱча*)...

П о л и в а н о в (*вуеш палшыла*). Что-о? Как ты смеешь, паршивец!..
(*Вара пуйто лытланен*) Оет келша, конешне... (*Савырнен, салтак-влак-
лан*) В машину — марш! Глядеть в оба...

Салтак-влак лектын каят. Поливанов пӱрт кӱргӱ йыр коштеш. Васи Ониса дек мия.

В а с л и (*йбраш тӱчышыш*). Ониса, тиде чын але чын огыл, ме нимат
она пале. Кеч-мо гынат, тул деч посна шикш ок лек. Але вара Волой тыге
ыштен кертын? Могай лыжга рвезе ыле... Война шол... Таче тыге, эрла
кузе лиш, палаш йӱсӱ.

П о л и в а н о в (*чытамсырын*). Ну, жап эрта. Мыняр шагат?
(*Пырдыжысе шагатым ончалеш*) Шагатше молан ок кошт? Тунам вет
кугызат сайынак келыштарыш. Васи, йылмыжым шӱкал-я. Жап шогышаш
огыл. Фронтышто кажне минут шерге, кажне минут сенымашым лишемда.
Мый чын ойлем, Ониса?

О н и с а (*шагат дек лишемше Василян*). Васи, ит тошт! Тудым Волой
чарен коден, толешат, шке колга.

Поливанов (*төршталтен*). А-а, вучет содык? Ала кушто улмыжымат палет?

Ониса (*раш*). Кызыт кушто улмыжым ом пале, но вучем. Ты гана йонгылыш ыжыч лий.

Поливанов. Ончо але, игылташ төча.

Ониса. Мый нигөм игылтамаш уке, тура ойлем гын, шомакем тугай.

Васли (*шижтарышын*). Ониса, йылмет кучо.

Поливанов (*Васли дек савырнен*). Жапым так и ыжыч каласе.

Васли (*окнаш ончалын*). Пелйүдшө эртен чай. Пошкудышто тул уке.

Ониса (*Васлилан*). А тый, Васли, лүдшө корак дечат шучко улат улмаш. Корак вилям гына чүнга, тый илыше айдемымак кочкын колтен кертат. Микалем лиеш гын, тыс от төрштыл ыле... Ала Микалемжат эше пөртылеш да...

Васли (*шкенжым ыдалал налаш төчен*). Мый ом төрштыл, Ониса. Мыят тебе Поливанов йолташ семынак партийын салтакше улам. Понетейлан ұжыныт — толым... Айда, мом шолдыра шомакым пурса гай кышкылт шогылытына? Ұстелет чумыркале вашкерак. Ну, Ониса?

Поливанов (*яжарын*). Э, кузе ойлет ыле: Ониса...

Васли. Ониса — чевер киса, чевер киса...

Ониса (*руалын*). Чевер, да чеверже тыланда огыл!

Васли. Ну-у, ит обижай. Ме тый декет эре она тол. Ик кленчажым лук веле. Лук да темалте.

Ониса (*пенгыдын*). Мыйын тыланда темашем уке!

Поливанов (*шинчам карен*). Мо-о?! Ха-ха-ха... Да мый... Да мый, шонем гын, ала-мом ыштен кертам. Тебе налаMAT, тый денет... малаш кодам. Ала воктекетат от пыште?

Ониса (*шылтален*). Тыгайым ойлышташ йылметше кузе савырна, ала...

Поливанов (*лишемын*). Мыйын йылме веле огыл, мыйын вуй савырна. Тыят уда отыл... А мыйже? Ончал, ончал ұмбакем. Тебе тыге кучем да... (*Өндалнеже*.)

Ониса (*шүкедылын*). Коран! (*Утлен, омса век куржеш.*) Лек, кай тышеч! Кайыза...

Васли (*лүдырак*). Поливанов йолташ... Начальник йолташ, ала чынак каена?

Поливанов. Молчать! Те мо, властым ынеда шотло? Да мый тендам арестоватлем. Тюрьмаш шуктем!

Ониса (*шшке гыч мыжерым руалтен*). Те кеч-мом ыштыза, а мылам каяш күлеш. Фермыш миен шуман, ушкалем лийшаш ыле...

Поливанов (*тугак кадыргылын*). Да мый... Да мый...

Ониса (*омсам почын, савырнен*). Тышан кодыда, але... Але калыкым кычкыраш?

Васли. Калыкым кычкырымет ок күл, Ониса. Ме тугакат каена...

Ониса. Омсам тұчаш ида мондо. (*Лектын кая.*)

Поливанов (*почешыже ончен*). Ну и баба!

В а с л и. Э-э, тудо тыгаяк шол. Мый мыняр төчышым, але мартеат ондалын омыл...

П о л и в а н о в (*изгылтын*). Тугеже шкешат ночко презе улат... Айда, кайышна.

Коктынат лектын каят. Тул йбра.

Визымше сүрет

Шонто Ониса адакат пöрт покшелне шкет шога.

О н и с а. Молан? Молан таче чылажат ушышко толеш? Колышаш лишан тыге лиеш маныт. Ала мыят шижынам... Такшым ынде каяшат жап. Шкетын мыняр почангаш лиеш?.. Тыйын ончылнет, Микале, ниногда сулыкем уке. Шүмыштем тый гына лийынат. Тый да икшыве-шамыч. Волой деч вара Илукат тул лонганске кайыш. Кайыш да вуйжым пыштыш. "Берлинышкак шуынам" манын возен ыле. Кушто гала серышыже? Э, Юмо шентелне кия. (*Кычалеш, вара муш.*) Теве тудо. Саргаен пытен... Саржат пытен шуын ыле, да Илуклан мөнгө толаш пүрен огыл улмаш, витне. Ала-кушто немыч рокышто кия. Миен ончалашат мундыр, маныт... Микале, тый кеч тораште отыл. Моско лишнак улат. Калтак, тый декетшат миен ыжым шу. Тазам годым тарванс-я, уке вет — вольыкым ниго дене кодаш. Так и кече почеш кече эртыш, талукым вес талук алмаштыл тольо. Ындыже пöрт көргыштат пыкше коштам да кужу корныш лекме нерген ойлыманат огыл. Айда, ида сырс... Те чынжымак коленда гын, вашке шинчаваш лийына ынде. Шуко кодын огыл. Волойым вот ом пале. Увержат уке. Эх, могай чапле качым ончен куштенна ыле, шарнет, Микале...

Кудымшо сүрет

Пöрт көргышто ниго укс. Урем гыч гармонь, тумыр йук шокта. Мурымат колаш лиеш. Ик жап гыч омсаште О н и с а ден М и к а л е поче-поче койылдат. Коктынат весела улыт.

М и к а л е (*Онисам ондалын*). Эх, Ониса, таче могай чапле пайрем! Семьк мартеат шуна. Ушнымына годымсылак — семьк. Коло ий эртымылат ок чуч.

О н и с а (*марийжын вачыш эжerten*). Туге тудо-о... Ачаже, икшыве-шамыч кушто улыт?

М и к а л е (*ватыжым колтен, ончыкырак эртышыла*). Самырык-влак кызыт кушто улыт, от пале пуйто? Шкендым шарналте.

О н и с а (*вожылшыла*). Кай, ойлыштат... Уремыште ни Волой, ни Илукышт кой.

М и к а л е (*воштылалын*). Эре тыйын шинчат ончылно ынешт пöрд шол. Теве шижынат она шукто, ик-кок ий гыч тугай сүаным тарватат. Э-эх! (*Кушталта*.) Вара кушто коштмыштымат пален налат.

О н и с а. Мыскарам ит ыштыл, ачаже. Эше изи улат. Могай тушто сѳан да мойн? *(Окнаш ончалеш.)* Уна, Волой толеш... Чу, адак шкетын огылыс. Коктын улыт. Мемнан дех пурат.

М и к а л е *(ватыж пелен шогалын, окнаш ончышыла)*. Кушто-кушто? Э-э, кѳн вара тыгай шырчык игыже омарта гыч чѳнештен лектын?

О н и с а. Придон Ана гай коеш.

М и к а л е. А-а, тудак ала-мо... Вара Придон денак родо лияш перна мо?

О н и с а. Кай, ала-мом ит ойдышт. Придонжым вет вич ий ончыч кучен нангайышт. Оралтыжат избачлан веле кодо. Анаштым кокаже ончаш налме гыч шоктыш. Ончо, кушкын шуын.

М и к а л е. Йѳра, ит кычкыркале. Теве пѳртѳнчылнѳ шоктат. Айда низирак мыскарам ыштена.

Коктынат чуланыш пурат. Пѳрт омса почылтеш. В о л о й коеш. Тудо яшката капкылан качымарий лийын. Почешыже А н а пура. Тудат мотор ѳдыр, пырт вожыл-мыжо пале.

В о л о й *(ончыко эрташ ѳжын)*. Кайык семын, йѳкѳ семын...

А н а *(чарен)*. Волой, ит орадылане. Камандыште йѳшкаргарен пыта-рышыч, мѳнгышкетат игылташ пуртышыч мо?

В о л о й *(ваштаптын)*. Уке, Ана. Мый тыйым нигунам ом игылт да ниголанат игылташ ом пу. Пуро таче мыйын пѳртышкем. Ит вожыл. Ачий ден авий пайремыште улыт. Коктынак веле лийына. Ит ѳрмалге.

А н а *(шекланен)*. Трук иктаж-кѳ ужеш. Вара ял мучко манеш-манеш шарла. Лѳдам веле.

В о л о й *(ѳндалын)*. Тыште нимо деч лѳдаш, Ана. Мый воктенетак улам.

Шупшалалтыт. Тыгодым чулан чарпа шентеч Микале вуйжым ончыкта. Тудым огыт уж. Микале угыч йомеш. Изииш гыч кокыралтыме йѳкѳшѳ шокта. Волой ден Ана лѳдыктымѳ меран семынак тѳрилатат. Ана тулда чеверга. Волой лыкше лыплана, шкенжым кидыш налын сега.

Чулан гыч М и к а л е ден О н и с а кидым кучен лектыт.

М и к а л е. Тыге-тыге... Уна-шамыч толыныт. Айда, ончыкак эртыза.

О н и с а. Чу, ачаже, айста чылан ѳстел коклаш верланена да шканна низирак пайремым ыштена. Ыштена, Ана?

А н а *(тѳвѳт вожылын)*. Мый ом пале...

В о л о й *(чулымештын)*. Ачий, авай, кутырышаш уло. Айста, чынак, шинчына. Те, теве кок пѳкен тыланда, шагат йымак шичса. А ме Ана дене — тенгылыш. Вот тыге. *(Веран-верыш шындылеш.)*

М и к а л е *(чоия шыргыжалын)*. Ну, эргым, мо нерген ойлынет ыле?

В о л о й *(тѳтыналтын)*. Мый... Ме... Вот... Те Пеледыш пайремыш каен улыда шонышна. Аналан суртнам ончыктынем ыле. А те мѳнгыштак шогытыда. Ала вара уремыш лекмыда ок шу? Але вет тунарак...

О н и с а *(лугыч ыштен)*. Але тунарак шонго одал, маннет? Эй, эргым. Мыланна вашке... Ачажс, мыняр темеш ынде?.. Йѳра, кеч-мыняр лийже. Но жап эрта, шижынат шукташ ок лий. Ынде уныкан лияшат кѳлеш.

Микале, кынелын, шагат кирам нёлталеш. Вара, кидым шаралтен, Волой ден Анам ончыкы эрташ үжеш.

Микале. Айста үстел дек лишкырак. Аваже, ик шопетым лук-я. Ик чарка гыч кондет гынат, уто ок лий.

Ониса. Волойланат мо?

Микале. А мо, ўдырым ондалкалаш шуын гын, тұрвешат тұкалтен кертеш.

Волой (*шокшеитын*). Ачий! Авай! Сайынарак палыме лийза... Тиде — Ана, Придон Ана.

Ониса. Пеш палена, пеш палена... Кузе вара кокат ила, ўдырем?

Ана. Тазалыкше начаррак, нигуш лекмашыже уке.

Микале. Ачат деч увер шокта?

Волой (*коклаш пурен*). Ануш, шич үстел коклашкак. Чайым подылат кеч. Аван мелнажымат тамлен ончо. Кўэшташ пе-еш кертеш. Дотово тамле, йылметымак нелат.

Ониса. Тунаржак ит мокто, эргым.

Волой (*Микалылан*). А увер шотышто... Йбра, тидын нерген кызыт она кутыро. Пайрем дык пайремак лийже. Авай, йбрагыме муретым шуйдарен колто?

Ониса (*Волойым вўчкалтен*). Эргымжат, сайжат... Муралташак йодат гын, коли отказем. Таче тугай чапле кече да (*муралтен колта*).

Волой (*Онисан мурен чарнымеке*). Ой, авай, Йошкар-Ола артистлак койын колтышыч.

Микале (*кугешнен*). Ават кертеш, ават чыла кертеш, эргым.

Волой. Анат тебе артистлан тунемаш кайынеже.

Ониса. Артистлан? Олашке мо?

Ана. Ай, Волойлан кодат гын, тудо ала-момат ойлыштеш... Такшым...

Волой (*коклаш пурен*). Такшым Саликам модын ончыкташ пеш келша вет, авай?

Ониса. Келшыде мо...

Микале. А мо, шонымаш уда огыл. Вара кунам кает, ўдырем?

Ана. Шыже велеш мяш кўштеныт.

Ониса. А мынар ий тунемман?

Ана. Сайынжак але ом пале.

Ониса. Олаште илаш кодман вет?

Волой. Ой, авай, ялыштынаже але театрым почмо огыл. Конешне, олаштак. Мыят тушкак каем. Мыламаат але тунемаш кўлеш. Педтехникумыш пурем.

Микале. Мемнам худалтен каяш кутырет, ужат?

Волой (*лыпландарен*). Монтгыштө Илук кодеш. Пужар-товарым кучен мошта ынде. А мый... (*Анам ончалеш*). А ме чўчкыдын толаш тұгалына.

Ониса (*келгын шўдалтен*). Ончем ончемат, тендан ала-мо чылажат пеш вашкен ышталтеш...

Микале (*Онисан ойыш ушнен*). Вашке паша важык кая, маныт, эргым.

В о л о й. Уке, мемнан чылажат лачымын, манмыла, кая. Ме Ана дене чыла кутыренна.

М и к а л е (дўмын кокыралтен). Кхм-кхм. Ну мо, Волой, ме шоалтена.

О н и с а (ушнен). Шоалтена, эргым...

В о л о й. Ачий, авай, шонимо жал эртен. Ме ваш-ваш йоратена. А ынде... (Трук пеш веселангын.) А ынде ме модмашке куржына. Ида сыре, йора мо?

Окна вес велне имне тывырдок кудалме шокта. Тул йора. Почеламут йонгалтеш.

Кушнаште — пуламыр. Кушна урем мучко
Коштеш озыркан мардеж гае увер:
Война! — лийыжат огеш керт тылеч шучко —
Ылыжын угыч вўрйўшб вувер.
Торасе границыште бомбо пудештме
Йўксавыш йонгалте Кушнаште вигак.
Пўртўснажат пуйто тидлан трук шыдеште —
Волгенче касвельшке тулым вигта.
Кава кутынь кўдырчў талын раикалтыш,
Айдемын шўм-чонышко вибым ушал.
“Уке, тушман йол нигунам ок тошкал тыш!” —
Ўшаныш эн шонгын шомакшыдан ял.
Эше шинчавўдым кучат ўдырамаш-влак,
Но мушкындым чумыртыш кажне пўртен.
Шолеш кажнын онгышто ынде памашлак —
Кўлан туараш тудым ончыч пўрсен?

Шымше сўрет

Пўрт кўрныштў Ониса шкетын шога.

О н и с а (шарнен). Тунам саде имнешке шучко уверым кондыл. Сар тўнгале. Волоемлан туныктышо лияш ыш верешт. Микалым вигак салтакыш налыч. Тудым ужатыме сўрет тачат шинчаשתем.

Кандашымше сўрет

Микале, котомкам сакен, омсашке тарвана. Описа, тудын пелен ойыраш лийдымын пызнен, шортеш. Волой ден Илук мут лудке шыл шогат.

Тарванаш — жап!
Микале сакыш котомкажым тулыш.
Кержалте шўйышкыжў ойыраш лийдымын шўмбелже.
Кўлеш каяш, шагат шолтка иктутыш:
Шукташ ике порышым
Ўжеш пўртенгым шочмо элже.
Орва тайналт-тайналтын лекте ял мучашке.
Ача воктене онкылеш пун брышан кок эрге:
Да пуйто ача огыл, нуно каят кресталмашке,
Кидеш кучен Опарын пўсў кердым.

Улазе имньыжым шогалтыш —
 Микале вольш пасу тўрыш,
 Тургыжланен, тамакым пўтырьш:
 — Чеверын, домберем. Чеверын, куэрем.
 Чеверын, сындыл, маке пеледышем.
 Чеверын, шочнем-влак. Чеверын, пелашем.
 Чеверын, йўратыме калыкем.
 Каем аралаш мый тендан тыныс илышым,
 Тендан сомылдам, тендан омыдам...
 — Но-о, айда... Н-но-о! —
 Тарватыш улазе чал вўлыжым,
 Кайымаштак тўрлатен омытам.
 Кенезын чеверже эше сылнын чучо,
 Сўралынрак койо ужар олыкшат...
 Пуалгыш Кушна ял ужатыме пучым,
 Куэр корно веке парчажым лупша.
 Орва, тайналт-тайналтын, мўндырк торлыш.
 Кунам тыгакак савырна —
 Эше нигō ок пале.
 Онисалан мыняр ончаш гын тиде корныш:
 — Микале-е-е...

Индешымше сўрет

Угыч пōрт кōргō. Ониса тугак шкет шога.

О н и с а (*шарнен*). Вара икшыве-шамычланат черет шуо. Волойым напгайышт. Илук шкак миен возалте... кумытын кайышда. Мый вучаш шкетын кодым... Тачат вучем. (*Тарванылеш.*) Чу, сортам чўктышаш. Ала-молан чонсман пеш неле. Эр марте илен шуктымылат ок чуч... (*Юмыдук дек миен, сортам ылыжта.*) Эй, кугу Юмо (*юмылташ тўнгалеш*), кугу Пўрышō! Кужу ўмырым эртенам, колшат ынде ямде улам. Айда пошкудо-влак пыштат огыла. Иктылан өпкелем, тыйын ончылнак өпкелем: Волоем нерген нимом ом пале. Алят пōртылын огыл, увержат уке. Кайымыж годым шагатым шогалтен кодыш, шке колтынеже ыле. Умылем, кōргō чонем дене умылем: шагатым колташ кўлеш, но ом керт. Да тиде шагатым колташ нигōланат ом пу чай ынде. Э, кугу Юмо, жапем шога — проститле. Моло пōртыштō шагат шолтенак шолтка, а мый тудлан волям ом пу. Ит сыре мылам, кугу Юмо. Волоем ала ила, ала колен, ом пале, садланак вучаш негыз уло. Тыгак вет, кугу Юмо? Айдеме нерген нимом от пале гын, тудым вучыметак веле шуэш. Ала таче огыл гын, эрла шкенжын нерген шижтара. Колен колтемат, тудлан вара кō вашешта? (*Онжым пачаш-пачаш ырсла.*) Сар годым шонем ыле, ала, манам, сералташ времаже уке, эре лўйкалаш да мойн кўлеш. А вараже... Вараже вет тыныс тольо. Тачат тебе пульо ок шўшкō, бомбо ок пудешт. Кызытше вара молан нимогай увер уке?.. Ала тунамак, сар годым, нōргō вуйжым пыштен улмаш? А, каласе, кугу Юмо... Шагатшымак пеш колктынем ыле. Пеш кужун шып шога, ок кугыро. Кеч ик корным сералтем ыле. “Авай, манже, миен ом керт, шагатем колто!”

Уке вет, кузе кайыш — туге йомо... Каван коклаш име йоммыла йомо... Йомо? (Вийналтын.) Чу, кузе тыге диеш? Кугу Юмо, тый чыла ужат. чыла палет, каласе-я, кушто эргым? (Кидым кўшкё нёлталын, кўзмалтмыла диеш.)

Өндал шупшалыт, шинчавўдым ўштыт —
Йырваш куан, гармонь мура эртак.
Лойга нёлталтын нимо дечын кўшкё
Ал Знамяна! Йымалныже — рейхстаг.
Тўжемаат пеле нарс кече эртыш:
Пуля шўшкен, пудештылын снаряд...
А таче мландым кечыйол чевергыш,
Кеч шўмыштё... пыл ўмылан алят.
Куанле татын, чын, осалым от пиж:
Пёрдеш, шонет, йомартле Мланде тек!
Йолташым, амбразур ўмбака камвочшым.
Вара вел, вуй савалын, шарналтет.
Лыпланымеке, ушыш толыт эркин
Москва да шочмо вел, шўмбел пелаш...
Уэш шарнет тулеш варналтше Днепрым
Да тошто корным пёртылат келаш.
Радам ден кодын кажие йолтошкалтыш
Шке шочмо сурт дечын Берлин марте...
Салют лыпланыше кавам ояртыш
Да шошо эрым шындыш чевертен.
Чыла тўня палемдыш Сенгымашым,
Ончет, илаш вел ындыже татуи,
Но омо лугыч ылыж кашын-кашын,
Шўм-чонышто йўла эше Хатынь.
Да, Сенгымаш, эше шыч лыпландаре:
Йога эше шўм-чон гыч шинчавўд,
Керек южат эрналтын пычалтар деч,
Керек ок його родо-тукуым вўр.
Мыняр аван вуйвалныже шемшовыч,
Орьен-влак тангыштым эше вучат.
Ачам ужде, йоча малашак ок воч —
Пошкудо рвезым кóранен онча.
Мыняр торлет — шўм-чон коржеш вет утыр,
Пайрэм еда ок сите кó-гынат:
Устел ўмбалне тўкыдымб чуқыр,
Озам шижде, шке семын ёкына.
Коржеш чон сусыр, почылат угыч-угыч,
Да Тыныс тудым поремда уэш —
Уштен камвочшым сый гутлаште лугыч,
Нёлталыт тостым Сенгымаш дўмеш!

Онисан воктеч салтак вургеман Микале, Волой да Илук эркин эргат.

О н и с а (почешышт). Чу, тебе пуно, нунак улытыс. Мо, мыйжым огыт уж мо ынде? Ала вара тунарак вашталтынам — ышт пале? Эй, шогыза, ида вашке... (Почешышт тарвана, шўртнен, пурен кая, пулвуйыш шинчын-шогалын.) Микале-е-е-е!..

КОКЫМШО КЫДЕЖ

Луымшо сүрөт

Ониса куван тошто пёртшак. Шкеже кроватьыште черле кня. Воктенже медшўжар
Настук куржталеш, уколум ышта.
В а с л и пура. Тудат чот шонгемын.

В а с л и (омса лондем гыч). Э-ко-ко, Ониса черланен манмым кольым да пурыде ыжым чыте. (Лишке миен.) Кузе вара, тазалыкет могайрак ынде?.. (Вашмутым вучен ок шукто.) Э-ко-ко... (Тенгылыш каен шашчени.) Ала йонтылышат ышталтын, ала-мо... Сулыкем уло гын, проститле айда, вес тўняш пеленет ит нантай. Уло, конешне, сулыкемат уло. Поливанов деч лўдын илышым тунам. Маска гай патыр, пире гай шучко айдеме ыле. Тыят тудын верч шучко орлыкым ужыч, шучко чыташет перныш. Саде Хрущевет годым шкенжымат нетырсеныт ыле. Тыйже, Ониса, тидым от пале, газетеш мойн ышт возо шол. А мый тунам партиянытак кугу тўра ылым. Кызыт южгунам шоналтем да, мом тунам ыштылынам, нимат умылен ом керт... Партком секретарьланак сайлышт вара мыетым. Ну йўра, сайлышт, властым пуышт пуйто. Шогышым... Жап тугай ыле тунам, пеш осал пагыт... Мом ыштет, илыш йыжыган, маныт. Тугак улмаш. Йыжыгжым гына нигў шотлен огыл; мыняр ала?

Н а с т у к (уколум ыштымеке). Ониса кокай, мый изишлан каем. Пўртылам веле.

О н и с а (ныкше). Йўра, ўдырем. Мисен тол. Эре воктенем шогылыш, мўнгыштет нимом ыштен от шукто.

Н а с т у к. Мый кужун ом кошт. (Кая.)

В а с л и (ике ораж денак). Тыге-е, илет-илет да каяшат жап шуэн. Савырнен ончалаг, шкендымат от пале. Сайын идыме шуыш, тўра семынак.

О н и с а (вуйым нўлталын). Мо лийын, тудо эртен, Васли. Эртен... Чонлан веле ласка огыл. Ынде мыяг тебе колаш шуынам.

В а с л и (верже гыч тарванен, Ониса дек лишемшыла). Тиде пўрт ятыр ужын, пеш ятыр... (Савырнын ончыштеш.) Теве тачысыла шарнем: тыште Микале дене чеверласышна.

О н и с а (лугыч ыштен). Тетла нимом от уж?

В а с л и (шўртнышымыла чарналтен). Тетла?.. Ужам, Ониса. Ужам, чевер киса (шыриялта). Теве пырдыжыште пульво рож уло. Поливанов лўен кодыш. Шарнет?

О н и с а (чытамсырын). Мом тый эре Поливановым шарнет? Сайже уке мо?

В а с л и (шоналтен). Сайжат лийын чай, да осалже чонеш утларак возеш. Кышаже осалын келгырак, витне.

О н и с а (вуйжым мўнгеш кўпчыкын пыштеш). Тугс шол, сай вашке мондалтеш, осалын ўмыржў кужу.

В а с л и. Тыгак дыр... Э-э, Ониса, бригадирем годымак тый фермыште ыштет ыле вет. Эрже-касше вуйым нўлталде толашенат. Но ик сулыкем тачат от пале чай?

О н и с а. Еңгын сулыкшым шотлен коштын омыл.

В а с л и (*шүтүшүyla тура ончалын*). Тунам вет мый тылат көра орденым налынам. Тыланет пуышаш орденым огышкем пижыктышым. Тыйже вет эн сай дояркем ылыч.

О н и с а. Лиялтын, Васли. Дояркат лиялтын... Йбра, кеч тидыжым монден отыл.

В а с л и (*ылыжын*). Кузе тыгайым мондаш лиеш!

О н и с а. Мыламже орденет мойн ок күл. Сакый награде ушышкат пурен огыл.

В а с л и (*важмалдыкын*). Ониса, а мо вара тылат күлеш?

О н и с а (*келгын шүдалтен*). Мо күлеш, ынде пörтылташ ок лий.

В а с л и. Шижам, Волоетланак алят чонет йўла.

О н и с а. Шке шочшылан огыл гын, молан вара чон йўлышаш? Волоемак эре шонем... Таче вет тебе Сенгымаш кечет. Волоем огыл гын, ала тыгай пайремжат ок лий ыле, шонем.

В а с л и (*койдарен*). Аха, Волоетак рекстаг ўмбака знамям шогалтен, маннет. Ушет уке, Волоет мо тудо? Пурак пырче, Уф пуалат, чонгештен кая.

О н и с а. Айда, умшашкет мо пура, тудым ойлышт. Но эргым — ит түкө. Волоем, Михалем, Илукемлан көра чевер кече онча шол. Нуно огыл гын, тыят кызыт тыште от шинчылт ыле.

В а с л и. Ала-ала... Такшым, чынымак кутырет пуйто. Мемнан эше ылышаш кече улмашын. Юмылан тау, шўмна алят кыра.

О н и с а (*вуйым угыч пöлтальн*). Уке, Васли, мыйын шўм тебе (*пырдыжыш ончалени*) пырдыжыште кечыше шагатым шогалтыме годымак чарнен. Мый тунамак... коленам. Кызыт тый мыйын ўмылем дене веле кутырет. Умылем дене... Тудак веле эше шуйнылаш төча.

В а с л и. Кай, Ониса, ала-мом веле ойлыштат ынде.

О н и с а. Ушыжо каяш тўгалын, ман ит шоно адак. Мый чыным ойлем. Кугызам ден ик эргым вуйыштым пыштеныт тушто, вара дач Волоемлан ўшанен шогылтым. Тудыжат ыш тол. Шкет кодым: кутыралташат нигө дене. Жал, тукым кылна күрылтеш. Придон Ана пеш сай шешке лиеш ыле, да сар, керемет, мешайыш.

В а с л и. Ониса, илыш имне огыл: ни тывырдок кудадын ок эрте, ни пыкше мойн ок согтыртате. Эре икшырымын кая, икшырымын. Шкан илен моштыман.

О н и с а. Моне, илыш деч öрдыжеш кодаш ок лий тудо. Но көлан кузе, Васли, көлан кузе. Мылам гын сар деч варасе пўтынь пагыт тамык семынак чучо. Тачат тугак.

В а с л и. Кузе тыге?

О н и с а. А вот тыгак. Тый тебе кутырет, а чонемлан ни йўштö, ни шокшо огыл. Моланжым палет чай, вет тый мылам нигунам ни лишыл пошкудо, ни пагалыме вуйлатыше лийын отыл. Да ынде тыгайже нигунамак от лий. Ик шўгарлаш пыштат гынат, ме тый денет садак йот ег улына. Тый денет, Васли, ме йöршеш түрлө ўмырым эртаренна. Кошташыже ик мландўмбалнак коштмо, илымыже — түрлө вере.

В а с л и (брын). Ала-мо пеш йытыран кутыраш тўналгыч, Ониса. Кайышашетым шижатак моли? Колымо деч ончыч уш яндарештеш, маныт. А тыйын эше йылметат вийнен... Но тый кеч-мом ман, а когыньнам ушышо кыл лийын.

О н и с а (трукышто). Могай кыл?

В а с л и. Жап! Жап, вет ме — тыйже кок тўжем ий ончыч, а мыйже кок тўжем ий вара — посна илен онал. Шагат эре ик семын шолтка, ыскала.

О н и с а. Уке, мыйын жапем Волой кайыме деч вара йёршын шолткен огыл. Ужат, тачат шып шога. Сар годымат, сар деч варат. Тугеже ме лач тынар годымсек тўрлө жалыште илен улына.

В а с л и (вуйжым рўзен). Ала-ала... Ёшанымыла ок чуч.

О н и с а (ылыжалтын). Ёшанымыла ок чуч, манат? А каласе-ян, Васи, тый иктаж-кунам иктаж-молан ёшаненат?

В а с л и (тутыналтын). Ё-ёшаненам... Сталинлан... Вара партийлан.

О н и с а. Э-э, Васи, тый шкендым шке ондалет. Уке, тый ни партийлан, ни Сталинлан ёшанен отыл. Тый... Тый лўдынат нунын деч, чытырен иленат эре. Поливанов воктен почым ишыктыл кошметым шке ойлышыч. Тудлан келшаш тўчен илышыч, палем. Сырыкгаш огыл, шонышыч. Тудынак кумылжым шукташ тўченат эре.

В а с л и (трук тўристен кычелын). Ну, тый мыйым нимоланат титаклен от керт.

О н и с а. Тыйым титаклаш мый суд омыл шол.

В а с л и. Мый ёмырем мучко коммунист лийынам. Кызытат билетем уло. (Йўкым иземден.) Шондыкышто кия. (Талын.) А, тый шкат палет, коммунистлан партийын мутшо — закон!

О н и с а. Кай айда, воштылтен ит шогылт. Тый ни законжым, ни можым от пале. Так — йол йымал ластык. Кё кертын, тудо лавырам ёштын коштын. А тый нунылан кажныштлан йёраш тўчен пыльгыжынат веле.

В а с л и (утыр шыдеишкен). О-о, тебе кузе кутыркалаш тунемынат! Шомакшымат адак пеш муын моштет...

О н и с а. Илыш туныкта. Мый, Васи, шочмем годсек тыгай лийынам манаш ом вожыл. Чыла тидым тылат шукертак ойлынем ыле да эре чаманенам, тыйым чаманенам. Ала, шоненам, мутем колын, шўмет пудешт кая.

В а с л и (какарген). Ониса!.. Мыйын шўмым пудештараш кидет кўчык.

О н и с а. Нимат огыл, кўчык кужемын кертеш, кужум кўчыккемдат. Тыге ойлат вет?.. Микалем лиш гын, тыге кутыраш воктекет омат шич ыле.

В а с л и (семынже). Ёна кузе, пуйто тудо огыл, а мый кроватыште пўрдалам. Ёрат веле! Ушыжак кая, витне. (Йўкын.) Ониса, тый мылам чотакак сыренат ала-мо. Айда, мондо чыла. Эртышым от пўртылтё. У семын илыман.

О н и с а (кычелаш тўчен). У семын? Кузе?

В а с л и. У семын у жап дене манме лиш. Тачысе кече дене.

О н и с а (*кынервуеш эгертен*). У жап дене, манат? Мо, мондышыч мо, але ойлен гына пытарышым: мыйын чылажат тошто жапеш кодын, Васли. Уна, ужат, шагат шога — йүкшат уке.

В а с л и. Шагатым колташ лиешыс. Киржым нөлталаш да йылмыжым шүкалаш веле. Тик-так, тик-так...

О н и с а. Тик-так, тик-так... Мый тыгай титакым ыштен ом керт. Волой тудым шогалтен. Волояк колтыжо. Эргымын кумылжо мылам, тыет манмыда — закон.

В а с л и. Кай, тынар жап эртен да! Ала вара Волойын пөртылмыжлан алят ўшанет?

О н и с а (*пенгыдын*). Ўшанем — огым, тыйын сомыл огыл. Иктым уэш каласемак: ош тўням ужшо ик айдемат кыша деч поспа ок йом.

В а с л и (*шопалтен*). Вот тиде оет дене мый келшесмак, очыни. Но тыштат, манмыла, ик “но” уло. Шкат палет, мыят тебе тый дечет пырт кутурак улам, кунам-гынат каем тышеч. (*Семьже*.) Тый дечет вара, конешне. (*Йүкыи*.) Каем-каем... Толмо гын, кайыде ок лий манатыс. А уныкам-влак коды-ыт... шымытын улыт.

Тыгодым Ониса тудын дек тупынь савырнаш төча.

В а с л и (*сотарен*). А вот тыйын...

О н и с а (*дугыч ыштен*). Мыйын... Волоем кодеш.

В а с л и (*элнен воштыл колтен*). Волоетше ала, вольыкетше коденак... Колат, Ониса, тыйын шорыкет сай межап мангыч шоктен, ала мылам ужалет?

О н и с а (*мөнгеш савырнен*). Васли, игылташ шонен пуренат гын, куанен кертат: шоньмашкет шуыч. А ынде... Ынде, позастыр, шкетем кодо. Юмо да тый лий, кай.

В а с л и. Йөра-йөра, Ониса, тетла огым. Иктым веле ниугзе монден ом керт: илыме курымыштына тыйым кеч ик гана йөрәтен ончышаш ыле. Самырык годым, конешне. Могай йыгыра кап-кылан, чатка чурийвылышан, чевер түрван ылыч вет, ой-ой! Ониса — чевер киса. Шинчам кумалтем да але кызытат тунамсе сын-түсетым ужам... Уке вет, шупшалаш огыл, ёндалаш ыжыч пу. Садланак ўмырем мучко тылат ёнкелен коштам.

О н и с а. Шонго вует дене тыгайым ляпкен шинчылташ отат вожыл мо?

В а с л и. А молап вожылаш? Ёрдыж енак онал: тыят мыйым, мыят тыйым вич парняла палена. Икте-весе деч шылтышашна нимат уке пуйто. Ватем, палет, кум ий ончыч колыш. Икшывем-шамыч йолўмбалне шогат. Олаште улыт. Толын коштыт.

О н и с а (*семынже*). Мыйынат толын коштыт...

В а с л и (*колын*). Тыйышат?.. Кө?!

О н и с а. Волой ден Илукем. Осыйўдымат ачашт дене пырля тыштатк ылыч.

В а с л и (*ёрдыжкө*). Омым ужын улмаш, шайтан.

О н и с а (*колын*). Уке, омышто огыл, тебе тый денет кутырымылак кутырышна. Йүкышт алят пылышыштем.

В а с л и. Ну, Ониса, каласет дык каласет вет... (Селтын.) Ала... Ала Микалын кидшыMAT шарнет?

О н и с а. А мый тудын кидшым нигунам монден омыл.

В а с л и (ныльгыжын). Эше мом монден отыл?

Пөртөнчылиё йол йүк шокта.

О н и с а. Кө адак тушто? (Тургыжланышын коен.)

В а с л и. Шорыкет пурен чай. Кө адак коштеш? Нигөм вучымашет укес.

О н и с а. Мом тый палет, Васлий. Мый эре вучем. Кунам-гынат вучен шуктемак. Ала тебе кызыт нунак улыт да...

Латикымше сүрет

Пөртгыш кок рвезе пура. Тиде М и ч и ден Э ч у улыт. Школыш кошшо пошкудо йоча-влак пеш чытамсырын койыт.

Э ч у (омсадүр гычак). Ониса ковай, Ониса ковай...

В а с л и (лугыч ыштен). Мо адак тушто?

М и ч и. Тушто, обелиск воктен, Ониса ковам йодыт.

О н и с а (утыр тургыжланен). Кө йодеш?

Э ч у. Ала-кушеч мўндырч толыныт.

В а с л и (ўшаныдымын). Мўндырчын?

М и ч и. Мемнан гаяк йоча-влак да эше туныктышышт.

В а с л и. Вара Ониса ковамак йодыт мо?

Э ч у. Тоймакова Анисия Ивановнам маньыч.

О н и с а (ўйжыг каен). О-ох...

В а с л и. Чынак, тыгай енге ялыштына тыяк веле улат. (Резе-шамычлан.) Молан кўлмым ышт ойло мо?

М и ч и. Ала-могай шўштө сумкам конденыт. Командирскийым.

Э ч у. Эше серыш уло маныт.

О н и с а. Серыш? Могой серыш?

В а с л и (ёрын). Ончо, ала-кө але тылат воза...

Тул йөра

Латкокымшо сүрет

Волатмеке, пөртгыш В о л о й пура. Тудо салтак вургеман. Кидыштыже автомат.

В о л о й (пу кровать воктек лишемын). Поро эр, авай. Сайын малышыч?

О н и с а (самырык годсо, вакишши гыч төрштен волен). Сайынак малышым, эргым.

В о л о й. А мый кызыт гына пост гыч утлышым. Йўдвошт пөрт воктенак часовойлан шогылтым. Ласка ометым аралышым.

О н и с а. Тау, эргым. Мый паленам, тый алят салтакыштак улат. Изнет годым товарым кучен монтенат гын, ынде пычалат тыйым колыштеш.

В о л о й (*аважым ондалын*). Жап шуко эртен гынат, тый, авай, нимыяр шонгемын отыл. Тугаяк дыве гай куштылго кап-кылан улат, ончалтышетат тугаяк волгенче семын йолтка.

О н и с а. Мый вет эре тыйым вученам. А вучымо годым, шкат палет, айдемылан шонгемаш ок лий. Куптырген пытет гын, ко тыйым ончалеш? Теве вашке ачат пура. Ачат ончылыно мыдам шонгын койман огыл.

В о л о й (*куанен*). Ачамат толын? О, могай куан! Сар корныштем тудым нигушан ужын омыл. Могай лийын гын?

О н и с а. Тудат тунамсе семяк годсо гаяк. Нимыяр вапгалтын огыл. Мемнан тукумнак тугайыс... Теве ончал, Илукат толеш.

Омсаште И л у к коси. Умбалныже салтак вургем. Офицер лийын — младший лейтенант.

В о л о й (*Илук ваптареш куржын мия*). Илук, шольым!

И л у к. Иза-ай! (*Ондалалтыт.*)

В о л о й (*Илук умбак туткын ончен*). Кузе вара? Берлин маргсак шуыч?

И л у к. Шуым. Рейхстаг умбак йошкар знамям нолталне-влак коклаште мыат ылым. А вара американец-шамыч дене ваплийна. Но эше лаштыртен шуктыдымо тушман кашак деч аралалт ыжым керт. Ик вап-пижмаште мыйым пуля кычал муо. Лазаретыш напгайымыштым шарнем, тетла ушем йорнеш лугалте.

О н и с а (*чытыде*). А вара мо лийын?

И л у к. Вара? Вара вигак тыяке, мөнгө тарванышым. Йодынак.

О н и с а (*туткын ончен, шинчажым Волой умбак кусара*). А тыйын, Волой, корнет могайрак лийын?

В о л о й. Салтакыш кайыме деч вара, шукат ыв лий, окруженныйш верештым. Тихвин велне ылына. Немычат тунам але тале лийын. Мемнам пүтынь частыге гаяк пытарыш. Воктенемак снаряд пудеште. Немычла кутырымашен веле ушым налым. Эмлышт, тау. Вара Власовын армийын возалташ күштышт. Ыжым келше да кок ий концлагерьыште орландарышт.

О н и с а (*семьтже*). Теве молан тунам Поливанов орышлал кымалын.

В о л о й. Беларусь кундемыште улмына годым куржым. Визытын ылына. Коктынжо вигак колышт. А ме, ятыр коштмеке, шкенап-влак дек догална. Партизан-влак дек. У-у, тунам ты шомак күзö гаяк лусö ыле. Ну почкышна вет фриц кашакым, ну тодла. А ик бой годым... Авай, мый вет тунам тьлат серышым возышым. Налын отыл?

О н и с а (*чурк лийын*). Уке, налын омыл. (*Шортеш. Шинчавүднйб эркын йога.*)

В о л о й (*лыпландараш тыршен*). Авай, молан шортат?

И л у к (*ушнен*). Авай, ме тынтат улына.

О н и с а. Уке, эргым-шамыч, мый ом шорт. Мый куаненам. Илышак пöртылмыланда пеш чот йывыртенам. Ынде шочшем-влак мөнтыштак

улыт. Ынде тукум кылна ок кўрылт. Мыят Васли семын уныка-шамыч дене шинчылташ тўнгалам... Теве вашке ачада пура. Пулан лекте.

В о л о й. Авай...

О н и с а. Мо эше, эргым?

В о л о й. Авай, Ана нерген... Колын отыл?

О н и с а (*келгын шўдалткен*). Колынам, эргым, колынам. Олаш тунемаш кайышетым “калык тушман иге” манын игылтын колтеныт. Артист лияш шонымыжо лугыч лийын. А вара шке кумылын сарыш каяш тыршыш. Ончыч медкурсыш пурынеже ыле. Но тутат тудлан омсаш ончыктеныт. Нигуш пурен каяш брын ыле. А икана...

Латкумшо сўрет

Онисамытын пўрт кўргў. Рўмбалге. Ониса кўнчылам шўдырен шинча. Кенета омса кроп почылтеш, пўрт кўргыш А н а куржын пура. Упшў шаланыше, чурийже шинчаўдан.

А н а. Ониса акый, утаре! (*Ониса воктек куржын мия, шенгекыже шылаш тўча.*)

О н и с а (*брын*). Мо, мо тугай? Мо деч тыге лўдынат? (*Омсаште шыде чурлян Поливанов койылалда.*) А-а, теве кў улмаш. Шем курныж меран игым поктылеш.

П о л и в а н о в (*омса лондемым вонча, кок век ошкыштеш*). Кушто?

О н и с а. Тиде суртлан оза але мыяк улам. Тыйым нигў ўжын огыл.

П о л и в а н о в. А мый тендан гайын ўжым вучен ом шинче. Кушан шылтышыч, а?

О н и с а. Анам шылташ, тудо мундыра огыл. Намысетше кушто, кушан йомдаренат? Ўдырамаш полко дене воеватлен куржталат, вожылдымо!

П о л и в а н о в (*лишкыже миен*). Ўдырамаш полко дене, манат? Палем, могай полко. Иктыже калык тушман иге, весыже дезертирын аваже. Теве кў те улыда. Тендам тий семын тўчен пытараш кўлеш. Ўпшдат ынже код.

О н и с а. Тый мыйын Волойым дезертир манаш ит тошт. Пеленже лийын отыл. От пале.

П о л и в а н о в. Дезертир пелен шогаши пўра гын, верешемак порволем ыле. А вот дезертирын аваже лияш... кузе эше мландыже тендам нумалеш?.. Ну, кушто Анат?!

О н и с а. Енғын шешкыж дене тыйын могай сомылет?

П о л и в а н о в (*воштыл колтен*). Шешкыч лийын? Кунам? Омыштет мо? Ай-яй-яй, Ониса... Э-э, кузе гала? Васли!

В а с л и (*омсашке вуйым чыкен*). Чевер киса, Ониса — чевер киса. (*Мўнгеш шылеш.*)

П о л и в а н о в. Во-во, чевер киса... (*Тура ончен шыла.*) А мо, ванталгмашет нимыняр уке... Так-так... Ну йўра, тиде ганат проститлем. Но вес гана — огым. Вес гана йылмет кучо. Шешкычым, хм, кўлеш верышке садак колтем.

О н и с а. Илена — ужына...

П о л и в а н о в. Ужина, ужина... Сайын код! *(Писын лектын кая.)*
 А н а *(пүкөн шенгеч лектын)*. Ой, мом ышташ ынде? Шкат ом пале.
 О н и с а. Ола гычет кунам тольыч, ўдырем?
 А н а. Мо, але шукерте огул гына. Пёртыш пурен шуктышым веле, тиде
 шучко керемет толын лекте. Пижедылаш тўнгале. Куржын углышым.
 О н и с а *(сырен)*. Ух, вожын поч! Тўняжым монден...
 А н а. Илаш волям садак ок пу. Тыге ынде первый гапа огул. Кокам
 улмо годым тудо арален налеш ыле. Кокам колышат, нигёлан аралаш.
 О н и с а. Кузе нигёлан? Тол мый декем. Коктын илен она керг мо?
 Пеш кергына. Эше кузе кертынаже.
 А н а. Онгай огул.
 О н и с а. Ит лўд, мый тыйым нигёланат обижаяш ом пу.
 А н а. Шоналтем. Ала... Ала ачамым кычал кайышаш...
 О н и с а. Теве сар пыга, Волой пёртылеш да сўаным ыштена. Тумартеп
 ачатат толын шуэш.
 А н а. Ой, Ониса акый, тый пеш поро кумылан улат. Авамлак чучат
(Шортын, Онисан огыш керылтеш.)

Латнылымше сўрет

Латкумшо сўрет умбакыже шуйна.

О н и с а. Эрлашын эрдене кайыш. Кайыш да тулеч вара ужын омыл.
 Увержат лийын огул. Ала ачаж-аваж корно дене колтеныт, ала шкевуя
 сарыш касн. Йомын. Вот тыге, эргым.
 В о л о й *(икмагал шын шогымеке, вуйжым нёлталын)*. Авай, а шагатна
 тугак шога мо? Колтеп отыл?
 О н и с а. Тудо тыйым вучен.
 И л у к. Изай, шўкал шагат йылмым. Вет жап ик верыште ок шога.
 О н и с а. Чуза, ачадан пурымым вучалтыза. Кумытын кайында,
 кумытын пёртылында. Тау Кугу Юмылан, корным ончыктымьжлан. Тол-
 за-ян, теңдам шум пеленем бидалам... О-ой, чонем...

Латвизымше сўрет

Пёртышканын кыде-годо йўк шокта. Тул йбра. Волгалтеп.

Омсаште Н а с т у к кошн. Поченыжак В а с л и лура. Ониса пёрт покшелне ушып
 йомдарен кия. Медшужар тудым колыштеш, вара кроватьш налын ышташ полеш.
 Омсадўрышто шопалышо Эчу ден Мичи да Васи кўштымьм шуклат.

В а с л и *(бикелен)*. Такшым, мый, Ониса, тыгай-тугайым нимат ыжым
 кутыркале. Можо парн тыйым тыге перыш?.. Шўмжё кыра чай адак?
(Настукын оушым "кыра" маньш рўзалтымьжлан куанышыш кошн.) Так
 тидым-тудым шарналтылып шинчылтна. Да теве ньога шамыч вучат.
 Мўндырч толышат, маньат. *(Настуклан.)* Вўршерже пеш талын кыра манат?
 Мо, тургыжланен колтыш шол. Тўсшат чыла вашталтын кайыш. Тустак

йөрлын возо... Ийгот шол, ийгот. Шүжарем, тый иктаж-мом ышташак төчө. Төрланыже ыле. Мемнан танашыже ялыште кодынат огыл, кө дене вара мый эртыше жапем шарналтен шинчылташ тунгалам? Передовой дояркем ыле вет. Тугай чапле удрамаш... Волойжымак вучен кошкыш шол. Похоронкыжо укеат, колымжлан ушанен огыл. Ончет, мыняр ий эртыш да кушто тынар кошташ лиеш? Окмак кува... Мом ыштет, нзиш вуйжат тарванен, витие...

Н а с т у к. Тыге ойлаш нимогай амал уке, кугызай. Мый тышке чүчкыдын толедем. Молин гаяк айдеме. Нелыракын шұла гынат, шинчаже яндарак. Воштылмыжым гына ужын омыл.

В а с л и. Воштылашыже амал лийын огыл.

Н а с т у к. Палем.

В а с л и. Вот тыгак илыш эрта. Уна, обелиск воктене митингым эртарат. Тушко кайышашем уло але. Ик-кок шомакым каласашат йодыт чай. Уна-шамычымаат ончалнем. (Ревезе-влаклан.) А теже мом алят тыште шогылтыда? Ужыда вет, Ониса ковада миен ок керт. Лучо шкеныштым ұжса... Тышке.

М и ч и ден Э ч у (пырля). Йбра. (Лектын куржыт.)

В а с л и. Хм, онгай веле. Онисам йодыт. Кōлан күлеш лийын?

Н а с т у к. Иктаж родо-тукымжо чай.

В а с л и. Уке тудын нигōжат. У-ке! Умылет? Мо сар пытен, тынарак тудо шкетын почанеш. Эше коло ий, кумло, курым эрта, а тудо садак шкетынак кодеш. Түжем ийым ила гынат, садак шке-тынак кодеш...

О н и с а (шұлышым налын). Микале-е... Воло-ой... Илу-ук... Шичса ұстелтōрыш... Мелнам кўэштам..

В а с л и (кидшым луншалын). Маньым вет, ушыжо пудыранылаш тунгалын.

О н и с а (трук раш). Кōн? Кōн ушыжо пудыранылаш тунгалын?

Н а с т у к. Лыплане, Ониса ковай, лыплане.

В а с л и. Ончо але, чыла колыштын кия...

О н и с а (вуйым нōлталын). А, тиде тый улат улмаш, Васи... Пылышан лият гын, колыште от керт шол. Кажне йўдым тумна семен омсам шекланен киемыс, садлан пылышемат пусō але. Теве пий опталта, тева капка йўк шокта... Ала, шонем, Волоем толеш. Омса шолчокымаат пышты-маш уке. Южгунам йўд рўдын тулым чўктем, ужшо, шонем, шочмо суртын волгыдыжым... Кунам ужеш гын, ала? Эх, эргы-ым...

Латкудымшо сўрет

Пōртыш угыч М и ч и ден Э ч у пурат. Почешыштак Сергей Никитич, иктаж кумло-кумло вич ияш пōрбен. Эше пеленже кум йоча: кок удыр да ик рвезе — койыт.

С е р г е й Н и к и т и ч (шыман). Добрый день. С праздником вас.

В а с л и (ваштарешыже тарванен). Салам, салам. Здравсте, манам. Откуда?

Сергей Никитич. Издалека мы, из самой Белорусии.

Ониса турпи оичен кия. Вара эркин кынет шичичи.

Васли. А каким ветром вас сюда занесло? В наши-то края.

Сергей Никитич. Мы — следопыты. Вот с ними вместе (*йоча-алякым оеыкта*) ищем следы Великой Отечественной войны. К вам прибыли с известием.

Ониса (*чытамсырын*). Ала-мом пеш кутыра, сайыпжик ом киле да... Васли, мом ойда?

Васли. Уверим конденна, манеш.

Ониса. Кодаи?

Васли. А кому это известие-то?

Сергей Никитич. Во время похода по лесам мы нашли вот эту сумку (*оычакта*) Командирскую...

Васли (*тылдыжын*). Так-так... (*Онисалан.*) Следопыт улына манеш. Чодыранго кошмышт годым тебе тиде сумкам муыныт.

Ониса. Сумкам?

Васли (*Сергей Никитичлан*). А сумкаштыже... Ой, а в сумке то что?

Сергей Никитич. Вот об этом мы хотели вам сообщить. Собственно, вручить лично Тоймаковой Анисии Ивановне.

Ониса (*ториталтен*). Мый! Мый Тоймакова Аниса улам...

Сергей Никитич. Мы уже поняли.

Васли (*Онисалан*). Палена, манеш, тыйым.

Ониса (*эрын*). Первый гана ужеш да кузе пала?

Сергей Никитич. Уважаемая Анисия Ивановна! Это сумка — сумка вашего сына, Владимира Михайловича Тоймакова.

Ониса (*чытыралдын*). Лаймыр, манеш... Волой... Мыйын эргым шол. Эргым... А кушто тудо шкеже?

Эчу (*оичын турен*). Ониса кувай, эргыда...

Васли (*шижатарышын*). Шып, Эчу.

Васли. Ониса, нуно эргычын сумкажым веле муыныт.

Ониса. Волойын сумкаже... (*Налеш.*) Волой, эргым... Тыйын сумкажым...

Сергей Никитич. Анисия Ивановна, в сумке было письмо.

Ониса (*алла тый*). Письма? Могай письма? Кушто?

Сергей Никитич. Да, письмо. (*Ом кўсенже гыч кагал дустыкым лужыгла.*) Правда, оно сильно пострадало. Все-таки долго пролежало в земле. Мы попробовали восстановить записи. Узнали ваш, Анисия Ивановна, адрес.

Васли (*Онисалан*). Подобетын серышыже тушто киеи, манеш (*Сергей Ивановичлан*.) А прочитать то можно?

Сергей Никитич. Можно. Оно написано по-вашему, по-марийски.

Васли. Кушто, кушто? Кондо-я, дай мне...

Ониса (*оичын руалтен*). Уке, Васлий. Серышым тылшет вознамо оылы. Мый шке лудым. (*Кыдын палын, шаралта, савыркала.*)

Васли (*Онисан лудын кертдымыжым тогдаен, Эчу ден Мичи век савырнен.*) Рвезе-шамыч, мом шогеда? Лудын пуйза-яи.

О н и с а (серышым онжо пелен ондалын). Эргым... Эргым серыйшым
солтен. Вучен шуктышым ынде...

Чыланат йымен шогалыт. Почеламут йонга.

Шергын, моткоч шергын пörтыльö тыныс.
Күрьлтö мочоло илыш виеш!
Вүр йогыш: иктыш ушет — лиеш тенгыз,
Сержым — мемнан чоным — тачат мушкеш.
Тымыкыштат шолеш серыйпле толкын,
Пүтынь тўня мучко йүк-влак йонгат.
Колыштса: “Бойышко — нильыме полкым...
Тулым, давай тулым! Почко, комбат!
Икымше рота вончен вес вел серыйш...
Йүдшö — йомак гай, яндар, шүдыраи...
Эй, Эшпулатов, мөнгет гычын серыйш...
Ончыко, пүркыт-влак! Ончык, ур-ра-а...”
Пүркыт-влак чынжымак ончык каеныт,
Эрыкым ошкыл еда кумдагден,
Илышым Шочмо эл верчын пуэныт,
Курымешлан мемнан шүмыш куснен.
Нунын вий дене шолеш таче илыш —
Сар годсо тенгыз шүм-чоным мушкеш.
Тукым вожна садланак мемнан иле:
Тыныслык кумыл шепкаштак кушкеш.

Эчу Ониса дек лишемеш, Мичи тудым ончыкта.

М и ч и. Ониса кувай, мый лудын пуэм.

О н и с а. А, мо? Лудаш?.. Шке пеш луднем да тунемалтын огыл. Айда,
уныкам, лудын пу-ян. Волой эргым мылам возен вет, мылам.

М и ч и (лудын). Салам, авай. (Ониса уло капышыге чытырналт кая.)
Тиде серыйшым мўндыр Белорусь кундем гыч возем. Мый ынде партизан
лийынам. Немыч тўчам чот почкена. Кызытеш тазак улам... Гыйже тушто
кузе шогылтат? Илук вога мо?.. Авай, шкендым арале, кылмен ит кошт...
Все, тетла возаш нимат уке. Таче кугу бой лийшаш. Ик ялым утараш күлеш.
Теве тарванашат ойлат. Отделенийыштем салтак-влак уже кыненыт.
Мыят каем. Ит ойгыро. Сенгымаш дене пörтылмешке, чеверын. Боевой
салам дене Тоймаков В.М. Йымалнырак — 1944 ий, ма... (Мичи лудын
пытара да ешара.) Ала май, ала март — пале огыл.

С е р г е й Н и к и т и ч. Да-да, уточнить не смогли.

О н и с а (серышым мөнгеш налын, нялткален). Толынат, толынат,
эргым. Падырашем, колоем... Ачат ден шольычим вашлияш толынат. Нуно
тыштак улыт, Юмо лукысо шөрлыкыштö. Кутыралтыза айда. (Кынешеш да
Юмылук шенгеч кок похоронкым луктеш. Йыгыре үстембак пышта.) Ынде
угыч пырля лийыда. Пырля лийына чыланат. Тыге лийшашым паленам.
Чонем шижынак иленам... Ынде... Ынде мый коленам кертам. Чыландам
ужым, чыландан дене кутырышым. Вашке тендан дек шкат мием. Тау, Кугу
Юмо, Волоемат мөнтеш савырышыч.

В а с л и. Ониса...

О н и с а (колде). Маньым вет, айдеме кыша деч посна нигунам ок йом. Йомынжат ок керт.

В а с л и. Ониса, манам.

О н и с а. А, мо (чурк лиеш).

В а с л и. Волоетым вучен шуктышыч, коеш.

О н и с а (куанен). Шуктышым, шуктышым.

В а с л и. Ала Волоет шагатшымат ынде колта?

О н и с а, А, мо? Шагатым?? Э, шагатым колта, колта. Колтет вет, эргым? (Серышым нялткала.) Мо, туге улде мо — жапым йолышташ ок лий, ок лий. (Савырнен.) Мичи, Эчу, тебе Волой чүчүда шагатым колташ йодеш. Айда, колтыза, ида юватыл. Тек коштеш. (Рвезе-алак кок окна мклаште кечыше шагат дек эркын лишемит, ик тат шып шогат, вара Мичи шагат йылмым тарвата: пёрт көргыштө тик-так, тик-так шокташи тўналеши.)

В а с л и (брын). Ончо але, тынар кечен, а йүкым йомдарен огыл. Вот могай чапле пөлекым мый тунам тыланда пузнам. А, Ониса, мом каласет?

О н и с а. Васли, тый пузн отыл. Государстве пузн. Микале ден когынын пўжвўдна шагал йоген огыл. Ынде жап ончыко кайыже. Вет мыйын чыла ешем мөнгыштө. Угыч мөнгыштө!.. Ой, үстелым, үстелым погышаш (содорештын, тыш-туш тарванылеши.) Микале, Волой, Илук, шичса үстел коклаш. Теат, уна-шамыч, брдыжтө ида шого. Кочкышемат, йўышемат чылалан сита.

В а с л и (чоян воштылалын). Ониса, ала адакат чайым йүктынет?

О н и с а (чурк лийын). Чайым, манат?.. Уке-е, мыйын пентыдыракат уло. Лўмын шынденам. Ешем погынымашеш шынденам. Чечас луктам веле. (Чуланьш кая.)

Латшымше сўрет

В а с л и (Сергей Никитичлан). А все-таки зря вы это сделали. Видите, человек с ума сходит.

С е р г е й Н и к и т и ч (Васлим тура ончен). Вы, я смотрю, тоже фронтовик?

В а с л и (кугешнен). Бывал.

С е р г е й Н и к и т и ч. Тогда я вас совершенно не понимаю.

В а с л и (брын). Мо, мыйже рушла кутырен моштемьс. Что ты говоришь?

С е р г е й Н и к и т и ч. Говорю то, что слышите.

В а с л и. Не понимаю.

С е р г е й Н и к и т и ч. Тогда ничем помочь не могу. (Кидшым шаралта.) Извините. (Васли деч савырнен шогалеш).

В а с л и. Помочь? Кому? Да я... Да я сам кому хошь помогу. Да я... (Кенета онгым кучен, эркын лыдырген, кўвар ўмбак пурен кая.)

Н а с т у к. Васли кугызай! Васлий кугызай... (Куржын миен, кидшержым кучен онча, кольштеш, вара Васлин кидшым онгышкыжо ыресла пышта.)

Латкандашымше сүрөт

Чулан гыч О н и с а лектеш, кидыштыже “Московская особая” арака кленча.
Тичмаш.

О н и с а (кленчам нёлталын). Теве! Сар гыч пёртылмашешдак шынденам ыле. Пеш күчен коштыч да ыш логал. (*Кўвар ўмбалне кийыше Васлим брын онча.*) Васлиже молан кўварвалне пёрдалеш? Васли, эй, Васли, айда шич тыят. Содык, тыят фронтышто коштынат. Йолетым шке сусыртенат маныт гынат, айда ме кычалтылше онал. Тыгай кечып ончычсо сулыкым протитлашат лиеш. Ужат (похоронка-влакым, серышым *ончык-та*), тариемат, эргым-влакат мёнгё пёртылыныт. А тый... Кынел, кынел-я... (*Рўза.*)

Н а с т у к. Ониса кувай, тудо...

О н и с а. А-а, тыге лийын ок керт.

Н а с т у к. Тудлан... йёсё.

О н и с а. Йёсё? Василян?.. Йёсыжым тудо нигунам ужын огыл. Сар жапыште Поливанов дене пырля салтак вате-влакым шагал поктыльо мо? Узо каза! Уке-е, ынде нунын жапышт эрген. Ынде тебе мыйын пўтынь ешем пёртылын. Лач Сенгымаш кечып! Микале, Волой, Илук, айда икте гыч темалтена да пайрэм дўмсен чарканам тўкалтен колтена. (*Кленчам почеш, темкала, ик чаркам шкеже налын шогалеш.*) Илышна сай лийже... (*Йўын колта.*)

Почеламут йонга:

Марийже, эрге-шак тачат, вучен атакым.

Камвочмо верыштыштак кўэмалт шогат.

Палем Кушнанште млыж кўлткышшо шагатым...

А Шочмо эл мучко млыяр тыгай шагат!

Ш о в и ч.